

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-66-3-196-201
УДК 811.111'276.6:614.233.4

Людмила РУСАЛКІНА

кандидат педагогічних наук,
доцент Одеського національного медичного університету,
м. Одеса, Україна
e-mail: l_rusalkina@ukr.net

СТАН АНГЛОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено дослідженню сучасного стану англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів у медичних ЗВО. В процесі експериментальної роботи проведено анкетування студентів, проаналізовано освітні програми і навчальні плани зазначеної підготовки. Подано характеристику навчальних матеріалів, які застосовуються для англомовної професійної підготовки студентів-майбутніх лікарів.

Ключові слова: англомовна професійна підготовка, майбутні лікарі, медичні заклади вищої освіти.

В умовах стрімкого розвитку України, що характеризується встановленням і зміцненням нових міжнародних контактів із зарубіжними країнами, актуальним стає питання якісної англомовної професійної підготовки фахівців, у тому числі й медичної галузі. З цією метою в статті презентовано аналіз сучасної англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів, проаналізовано чинні навчальні плани і робочі програми з англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів.

На пошуково-розвідувальному етапі, який передував власне констатувальному експерименту, було проведено анкетування студентів-майбутніх лікарів. Анкетування здійснювалося відповідно до розроблених текстів анкет. До анкетування було залучено студентів 1-го і 2-го курсів медичного факультету Одеського національного медичного університету, Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. Усього анкетуванням було охоплено 300 студентів.

Для виявлення стану англомовної підготовленості за мотиваційним компонентом лікарів-практиків було проведено анкетування, якому взяли участь 200 лікарів-практиків різних напрямів медицини. Отримані дані після проведення анкетування дозволили дійти висновку про те, що більшість практикуючих лікарів готові і мають бажання розвивати вміння англомовної професійної підготовленості, але при цьому лікарі відзначають, що мають труднощі в англомовному спілкуванні. Вони знайомі із ситуацією, коли «розумію, а сказати не можу», крім того їм важко почати говорити без попередньої підготовки.

Аналіз результатів анкетування засвідчив недостатній рівень англомовної професійної підготовленості лікарів-практиків. Зазначене дає можливість констатувати, що необхідна така ор-

ганізація освітнього процесу в медичних закладах вищої освіти, яка б була здатна забезпечити якісну підготовку лікарів у контексті формування англомовної професійної підготовленості. Крім того, необхідною є цілеспрямована інтегративна робота колективу викладачів, що викладають англійську мову та дисципліни профільного спрямування, з метою забезпечення якісного оволодіння майбутніми лікарями англійською мовою як засобом спілкування у соціальних і професійно зорієнтованих сферах, а саме в професійній діяльності лікаря.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста з напрямку 1101 «Медицина» конкретизує основні вимоги, які ставляться до студентів медичних ЗВО. Відповідно до цих вимог, як зазначає О. Кісельова, медичний працівник повинен володіти щонайменше однією іноземною мовою на професійному та побутовому рівнях [1; с. 62–68]. У цьому зв'язку методично виправданим стає формування англомовної професійної підготовленості майбутніх лікарів, що передбачає формування у студентів англомовних професійно зорієнтованих знань, умінь і навичок. Згідно з чинною програмою з англійської мови для професійного спілкування зміст навчальної дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» містить освітню інформацію про аспекти мови (фонетика, лексика, граматики, стилістика), яка складає основу формування та розвитку умінь і навичок, пов'язаних із оволодінням чотирма видами мовленнєвої діяльності – читанням, аудіюванням, усним мовленням та письмом [2]. Ураховуючи зазначене, вважаємо, що пріоритетним виступає завдання щодо навчання майбутніх лікарів англійської мови професійного спрямування як засобу спілкування у процесі професійної діяльності в медичній галузі.

Оскільки у ЗВО відбувається профільна англомова підготовка майбутніх фахівців, освітні програми укладаються на основі рекомендованої МОН України «Програми з англійської мови для професійного спілкування» (автори Г. Бакаєва, О. Борисенко, І. Зуєнок) [2; с. 12-21], що є Типовою програмою. Мета навчальної дисципліни полягає у формуванні у студентів «загальних і професійно зорієнтованих комунікативних мовленнєвих компетенцій (лінгвістичної, соціолінгвістичної і прагматичної) для забезпечення їхнього ефективного спілкування в академічному та професійному середовищі» [2].

Завдання передбачають підготовку студентів до ефективного спілкування англійською мовою у професійному та академічному середовищі, щоб вони були здатні: обговорювати навчальні та пов'язані зі спеціальністю питання для досягнення порозуміння зі співрозмовником; готувати публічні виступи з низки галузевих питань, застосовуючи певні засоби вербальної комунікації та адекватні форми ведення дискусій і дебатів; знаходити нову текстову, аудіо та відео інформацію, що міститься в англомовних галузевих матеріалах, користуючись знанням медичної термінології; писати професійні тексти (медичні статті/тези) і документи англійською мовою з низки професійних питань; писати ділові листи, демонструючи міжкультурне розуміння та знання в медичному контексті; перекладати англомовні професійні тексти рідною мовою [2; с. 3]. У Типовій програмі неможливо передбачити зміст, щоб він був універсальним та ефективним для всіх спеціальностей. Укладачі програм зазвичай зазначають, що програма є професійно зорієнтованою і базується на вміннях. Зміст програми побудовано відповідно до професійних умінь загального характеру, необхідних у професійних сферах і ситуаціях [37], і рекомендовано розробникам курсів «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» чітко визначити необхідні комунікативні вміння, а також ситуації та професійні сфери, в яких студенти будуть використовувати ці вміння. Досягти цього можна шляхом аналізу потреб студентів медичного ЗВО, переважно тих проблем, що найбільше забезпечують адекватну мовленнєву поведінку студентів у майбутній професійній діяльності. З означеного аналізу випливають такі завдання: 1) провести анкетування студентів-майбутніх лікарів для визначення усвідомлення ними важливості англомовного професійного мовлення для ефектної професійної діяльності лікаря; 2) перевірити, наскільки чітко визначено потреби студентів розробниками освітніх програм дисципліни «Англійська мова» і «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» у медичному виші (на

етапі констатувального експерименту); 3) чітко визначити такі потреби при укладанні власної програми професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх лікарів (на етапі формувального етапу експерименту).

Згідно з переліком інтегрованих вимог до знань і вмінь студентів-майбутніх лікарів з «Англійської мови (за професійним спрямуванням)» вони повинні знати: основну термінологію із фаху та загально медичних дисциплін за навчальним планом; основні граматичні та лексичні особливості медичної літератури: основні правила роботи з науковою медичною літературою. В результаті вивчення дисципліни студенти повинні вміти: розуміти на слух монологічне і діалогічне мовлення; виступати з повідомленнями з медичних питань: брати участь у бесіді-обговоренні; передавати в усній і письмовій формах прочитану інформацію англійською мовою.

Англомова підготовка майбутніх лікарів триває у ЗВО впродовж чотирьох семестрів. Мета дисципліни полягає в набутті студентами навичок спілкування англійською мовою на професійному рівні. Головне завдання полягає в підготовці студентів до ефектної комунікації у їхній академічній та професійній сферах. За словами авторів програми, її побудовано відповідно до вимог Ради Європи щодо володіння іноземними мовами, тобто передбачається оволодіння студентами іноземною мовою на рівні B2. Зауважено, що студенти повинні знати: основну термінологію медичної галузі за навчальним планом; основні граматичні та лексичні особливості медичної фахової літератури; основні правила роботи з медичною літературою; вмітимуть: розуміти на слух монологічне і діалогічне мовлення; виступати з повідомленнями з медичних питань; брати участь у бесідах-обговореннях; передавати в усній та письмовій формах прочитану інформацію іноземною мовою.

Зазначимо, що в медичній вищій освіті відсутні типові навчальні плани і програми з нормативної дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)», кожний ЗВО, а то і викладач працює за своєю програмою. У цьому зв'язку обмежимося аналізом навчальних планів і робочих програм Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Одеського національного медичного університету за 2015-16 та 2016-17 навчальні роки.

Звернімося насамперед до аналізу навчальних планів, зміст яких у табличному вигляді подано в додатку. Проаналізуємо навчальний план Одеського національного медичного університету, згідно з яким видами освітньої діяльності студентів є: а) практичні заняття, б) самостійна робота студентів (СРС). Аудиторні заняття за методи-

кою їх організації є практичними. Підсумковий контроль проводиться у формі диференційованого заліку в кінці навчального року.

Щодо аналізу освітніх програм зазначеної дисципліни, досліджувався змістовий аспект англомовної професійної підготовки майбутніх лікарів у медичному ЗВО. Було проаналізовано: 1) мету викладання навчальної дисципліни; 2) завдання вивчення навчальної дисципліни; 3) інтегровані вимоги до знань і вмінь студентів із навчальної дисципліни; 4) зміст навчальної дисципліни.

Розглянемо освітню програму кафедри іноземних мов Львівського національного медичного університету, згідно з якою, основними завданнями вивчення дисципліни «Іноземна мова» є: інтерпретувати зміст загальнонаукової літератури іноземною мовою, демонструвати вміння спілкуватися іноземною мовою в усній та письмовій формах, розвивати комунікативні навички культурологічного характеру.

Метою викладання дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)», як свідчить пояснювальна записка до програми авторів П. Садомори, Н. Кучумової та ін., є формування лінгвістичної і комунікативної підготовленості студента відповідно до напрямку його майбутньої професійної діяльності; формування необхідних комунікативних умінь у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній та письмовій формах, навичок практичного володіння англійською мовою в різних видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, діалогічне та монологічне мовлення, читання, письма та перекладу) в межах тематики, що зумовлена професійними потребами; оволодіння новітньою фаховою інформацією через англомовні джерела; набуття теоретичних і практичних знань, формування фахової готовності з англійської мови та загальної підготовленості з метою їх подальшого використання під час вивчення професійно зорієнтованих програм: анатомії, гістології, терапії, клінічних дисциплін, хімії, фармакології, фармакогнозії тощо. В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати: а) основну сучасну англомовну фахову лексику; б) основні граматичні та лексичні особливості перекладу; в) основні правила роботи з англомовною науковою літературою; г) основні граматичні явища, їх уживаність та відповідність щодо граматичних явищ рідної мови. Майбутній лікар повинен вміти: а) диференціювати та аналізувати терміни і терміноелементи греко-латинського походження; б) ідентифікувати та інтерпретувати граматичні структури у взаємозв'язку із семантичними особливостями тексту; в) використовувати загальну і наукову лексику під час виконання когнітивних завдань;

г) застосовувати знання, отримані на заняттях з анатомії і латинської мови, в процесі вивчення англійської медичної термінології; д) здійснювати усномовленнєве спілкування (у монологічній і діалогічній формах) на ситуативно-зумовлену тематику; е) застосовувати засвоєний лексико-граматичний матеріал в активному спілкуванні [2; с. 84].

Аналіз програми навчальної дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» дозволив дійти висновку, що програма лише дотично спрямована на формування професійної англомовної підготовки майбутніх лікарів, необхідної студентам для якісного забезпечення професійної діяльності англійською мовою. Більшість умінь, які передбачено сформувати у студентів, спрямовано на формування лінгвістичної підготовленості. Наприклад, правильно вживати слово із синонімічного ряду, доречно використовувати граматичні форми дієслів, правильно утворювати множину іменників греко-латинського походження тощо.

Так, на вивчення навчальної дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» відводиться 6 кредитів ЄКТС – 180 годин. Робота над зазначеною навчальною дисципліною в Одеському національному медичному університеті здійснюється в межах 34-х тем, де відбувається оволодіння відповідною освітньою інформацією. Кожна тема передбачає практичне заняття і самостійну роботу студента. Відзначимо, що в програмі акцентується на оволодінні студентами освітньою інформацією, яка є необхідною для формування підготовленості до англомовної професійної діяльності. Чітко простежується комунікативна спрямованість навчальної дисципліни, робота над мовними засобами підпорядковується меті формування англомовної підготовленості.

Згідно проаналізованих освітніх програм, майбутні медики означених вишів вивчають «Англійську мову (за професійним спрямуванням)» на II курсі (III-IV семестри). Навчальний матеріал розподілено на блоки, кожен з яких містить певну кількість професійно зорієнтованих комунікативних тем, які становлять логічно завершені підрозділи освітньої програми дисципліни, і відповідно до цього коригуються (доповнюються і змінюються) з урахуванням розроблених дидактичних засобів: навчально-методичного посібника, тестових завдань, інтегрованих комунікативних вправ, проблемних ситуацій тощо. В контексті дослідження розділ – це частина програми або завершена логічна одиниця навчального матеріалу, що поєднує певний обсяг змісту професійної англомовної інформації відповідно до цілей і очікуваних результатів навчання, побудо-

вана з урахуванням міждисциплінарних зв'язків і реалізовується шляхом застосування словесно-діалектичного способу і терміно-понятійного прийому навчання.

Розглянуті навчальні плани дещо відрізняються формулюванням тем, щодо кількості годин, то вона є однаковою. Відмінність планів полягає також у тому, що студенти Одеського національного медичного університету вивчають теми, пов'язані із системами організму людини, протягом I-II семестрів I року навчання. Отже, під час вивчення англійської мови протягом III-IV семестрів, вони мають вже певний лексичний запас, більш свідомо засвоюють матеріал, стосовний захворювань цих систем, на відміну від студентів Львівського національного медичного університету.

Отримані інтегровані знання щодо професійної англомовної підготовки студенти мають змогу використовувати на старших курсах під час вивчення інших дисциплін, де на основі засвоєних моделей комунікативної взаємодії майбутні лікарі опануватимуть уміння здійснювати професійно спрямовану англомовну інтеракцію, граматично правильно використовувати професійну англомовну лексику.

Реорганізація освітнього процесу в порівнянні з такою, що існувала за вимогами Болонського процесу, спричинила зміни структури іншомовної підготовки майбутніх лікарів і забезпечила широкі можливості для інновацій.

Основним недоліком чинних освітніх програм і планів з дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)» є відірваність набутих знань і вмінь студентів від життєвих реалій. Це виникає внаслідок того, що основою навчання є репродуктивний принцип і граматико-перекладний метод навчання. Студенти заучують готові репліки і тексти, тому досить швидко забувають пройдений матеріал. Це істотно ускладнює процес вивчення і засвоєння англійської мови. Вважаємо, що в сучасному медичному ЗВО не доцільно механічно запам'ятовувати іншомовні тексти медичної тематики, оскільки це не має практичної цінності для майбутньої професійної діяльності майбутніх лікарів. Підготовка студентів має відбуватися на основі якісного сучасного автентичного навчального матеріалу для набуття навичок свідомого використання англійської мови в подальшій професійній діяльності, яка потребує розвитку вмінь читати і розуміти фахову медичну літературу, використовувати мову як засіб спілкування. При цьому студент мусить бути спроможним розуміти, зв'язно сприймати і породжувати англомовні висловлювання з урахуванням контексту ситуації.

Практика показує, що в умовах лімітованого терміну навчання англійської мови (1 і 2 курси) розраховувати на формування і розвиток умінь студентів з усіх видів мовленнєвої діяльності виявляється неможливим. До всього, треба зазначити, що у майбутніх лікарів подекуди спостерігається відсутність мотивації до вивчення англійської мови, занижена самооцінка, наявний страх припускати помилки під час навчання. Ще однією причиною недостатнього рівня англомовної професійної підготовки лікарів наразі є перебування студента на занятті у стані пасивного слухача, а не активного учасника освітнього процесу, організація якого здебільшого пов'язана з обсягом формальних, академічних показників, які не завжди відображають реальний рівень засвоєння програмного матеріалу тими, хто навчається. Навіть максимальне дотримання всіх інструкцій програми не гарантує студенту, що він відповідатиме вимогам, які пред'являють до лікарів у практичній професійній діяльності.

Розглянувши робочі програми з дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)», можна дійти висновку, що навчальний курс за своєю структурою, змістом і логікою побудови ознайомлює студентів з цілою низкою дисциплін медичного характеру, зокрема фізіологією, загальною хірургією, пропедевтикою внутрішньої медицини тощо. Крім того, проведений аналіз засвідчив, що програмою передбачено роботу над конкретними вміннями з комплексу професійномовленнєвих умінь, які необхідні майбутнім лікарям для якісної професійної діяльності. Зокрема, передбачається формування у студентів умінь спілкування англійською мовою в офіційно-діловому стилі з урахуванням статусу комунікантів і умов комунікації; умінь підготувати публічний виступ за певною медично спрямованою темою. Загалом на цю роботу передбачено 2 год. практичних занять і 2 год. самостійної роботи студента (СРС). Аналогічна ситуація стосується всіх тем, перелічених у програмі.

Проаналізовані програми мають інтегративні кінцеві результати навчання, а саме:

- вміти збирати дані про скарги пацієнта, анамнез хвороби, анамнез життя, проводити та оцінювати результати фізичного обстеження (англійською мовою);
- вміти оцінювати інформацію щодо діагнозу, застосовуючи стандартну процедуру на підставі результатів лабораторних та інструментальних досліджень (в англомовному середовищі);
- вміти визначати джерело та/або місце знаходження потрібної інформації залежно від її типу;
- вміти отримувати необхідну інформацію з визначеного (англомовного) джерела;

- обробляти та аналізувати отриману інформацію;
- усвідомлювати та керуватися у своїй діяльності громадянськими правами, свободами та обов'язками, підвищувати загальноосвітній культурний рівень.

Аналіз програм англомовної підготовки майбутніх лікарів засвідчив, що мовленнєві вміння, які передбачено сформувати у студентів, у цілому охоплюють коло мовленнєвих умінь, які було виокремлено на попередніх етапах дослідження. Натомість вони подаються за традиційною класифікацією видів мовленнєвої діяльності без урахування диференціації за виробничо-комунікаційними процесами. Було встановлено, як саме вміння, запропоновані у цих освітніх програмах, співвідносяться з виокремленими нами професійно-мовленнєвими вміннями. Отже, у програмах передбачається розвиток умінь говоріння: вести бесіду на задану медичну тематику; брати участь у бесіді-обговоренні; уточнювати інформацію стосовно лікування; вільно обговорювати тему, що вивчається; брати участь у симуляції професійно зорієнтованої ситуації; складати діалоги та повідомлення за матеріалами теми, що вивчається; аудіювання (розуміти на слух монологічне і діалогічне мовлення) і читання (працювати з медичною літературою). Доходимо висновку, що вміння сформульовані досить широко, не передбачається робота з опрацювання конкретних умінь, без яких формування задекларованих у проаналізованих програмах загальних умінь є неможливим. Наприклад, планувати висловлювання, диференціювати інформацію, аналізувати, порівнювати, систематизу-

вати її, передавати на письмі стисло фахову інформацію.

Було з'ясовано, якими методами і прийомами досягаються поставлені в програмах з англомовної підготовки цілі. Згідно з програмами на кожному занятті передбачено роботу над усіма видами мовленнєвої діяльності, що дозволяє дійти висновків про те, що, по-перше, програмами з іншомовної підготовки не передбачено роботу із формування цілої низки професійно-мовленнєвих умінь майбутніх лікарів, які необхідні їм для здійснення вдалої професійної діяльності; по-друге, потребує перегляду і вдосконалення перелік методів і прийомів роботи, які застосовуються для формування зазначених у програмах англомовних умінь студентів, оскільки вони не повністю забезпечують організацію навчання за компетентнісним, комунікативним і контекстним підходами і є недостатніми для ефективного оволодіння студентами англійською мовою за рівнем В 2. Перевірку правильності висновків було здійснено на етапі констатувального зрізу. Зазначені проблеми свідчать про незадовільний стан сучасної системи професійної англомовної підготовки майбутніх лікарів у медичних ЗВО.

Таким чином, припускаємо, що студенти-майбутні лікарі, англомовна підготовка яких відбувається у медичному ЗВО за змістом таких програм, не зможуть сформувати англомовні професійно-мовленнєві вміння на рівні, достатньому для майбутньої професійної діяльності. Відповідно, постає проблема вдосконалення форм і методів професійної англомовної підготовки студентів-майбутніх лікарів.

Список використаних джерел

1. Кисельова О. Г. Методика навчання медичної термінології майбутніх лікарів / О. Г. Кисельова // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2013. – № 4. – С. 62–68.
2. Програма з англійської мови для професійного спілкування / [колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок, В. О. Іваніщева, Л. Й. Клименко, Т. І. Козимирська, С. І. Кострицька, Т. І. Скрипник, Н. Ю. Тодорова, А. О. Ходцева]. – К. : Ленвіт, 2005 – 119 с.
3. Решетников А.В. Социология медицины: Руководство. – М.: «Медицина», 2002. – 976 с.

References

1. Kisel'ova O. H. Metodyka navchannya medychnoyi terminolohiyi maybutnikh likariv / O. H. Kysel'ova // Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka. – 2013. – № 4. – S. 62–68.
2. Prohrama z anhliys'koyi movy dlya profesiynoho spilkuvannya / [kolektyv avtoriv: H. YE. Bakayeva, O. A. Borysenko, I. I. Zuyenok, V. O. Ivanishcheva, L. Y. Klymenko, T. I. Kozymyrs'ka, S. I. Kostryts'ka, T. I. Skrypnyk, N. YU. Todorova, A. O. Khodtseva]. – K. : Lenvit, 2005 – 119 s.
3. Reshetnykov A.V. Sotsyolohyya medytsyny: Rukovodstvo. – M.: «Medytsyna», 2002. – 976 s.

Людмила Русалкина. Состояние англоязычной профессиональной подготовки будущих врачей в медицинских вузах

Статья посвящена исследованию современного состояния англоязычной профессиональной подготовки будущих врачей в медицинских вузах. В процессе экспериментальной работы проведено анкетирование студентов, проанализированы образовательные программы и учебные планы указанной подготовки. Представлена характеристика учебных материалов, которые применяются для англоязычной профессиональной подготовки студентов-будущих врачей.

Ключевые слова: англоязычная профессиональная подготовка, будущие врачи, медицинские учреждения высшего образования.

Lyudmila Rusalkina. The state of English-language training of future doctors in medical universities

The article is devoted to the study of the current state of English-language training of future doctors in medical universities. During experimental work, students were questioned, educational programs and curricula of this training were analyzed. The characteristic of educational materials that are used for English-language professional training of students-future doctors is presented.

The analysis of the English language training programs of future doctors has shown that the speaking skills that students are expected to develop generally cover the range of speech skills that have been highlighted in the earlier stages of the study. Instead, they are presented according to the traditional classification of speech activities without taking into account the differentiation in production and communication processes. It has been established how the skills offered in these educational programs correlate with the vocational skills we have identified. Thus, the programs envisage the development of speaking skills: to conduct a conversation on the given medical topic; participate in a discussion or conversation; clarify information regarding treatment; be able to discuss the topic being studied; participate in simulation of a professionally oriented situation; to make dialogues and messages based on the subject matter being studied; listen (understanding monologue and dialog speech) and read (working with medical literature). We conclude that the skills are formulated quite broadly, it is not expected to work on the development of specific skills, without which the formation declared in the analyzed programs of general skills is impossible. For example, to plan utterances, differentiate information, analyze, compare, systematize it, transmit brief professional information in writing.

Thus, the students can use acquired integrated knowledge of professional English in senior courses while studying other disciplines, where on the basis of the learned models of communicative interaction future doctors will have the ability to perform professionally directed English-speaking interaction and to use professional vocabulary correctly.

Key words: English-language professional training, future doctors, medical institutions of higher education.